

ראשי פרקים

נושא	עמודים
מבוא	2
א. סקירה תיאורטית	3
1. תנועות חברתיות ומחאה פוליטית	3
2 דמוניזציה כדפוס מחאה	5
ב. חקר המקרה	7
1. השיח האלים והתנועות החברתיות בישראל	7
2. הסיבות של תנועת המחאה לדמוניזציה של אריאל שרון	9
3. מאפייני תנועת המחאה והשחקנים שניהלו את הדמוניזציה	11
4. ביטויי הדמוניזציה נגד שרון	14
סיכום	26
ביבליוגרפיה	28

מבוא

אריאל שרון - גנרל וראש ממשלה, ממייסדי מפלגת הליכוד שחרתה על דיגלה את חזון ארץ ישראל השלמה ומי שנתפס כ'אבי ההתיישבות' – הודיע בסוף 2003, בפתאומיות וללא התייעצות, על 'תכנית ההתנתקות' מגוש קטיף ופעל ליישומה, למרות התנגדות קשה במפלגתו ובחלק גדול מהציבור (לאון, 2009).

התכנית עוררה תנועת מחאה שסיבותיה נעוצות בשיקולים דתיים, אידיאולוגיים, ביטחוניים ואישיים; אשר פעלה בין השנים 2004-2005 והייתה בין המחאות העוצמתיות ביותר שידעה מדינת ישראל, במובן זה שהייתה המחאה הראשונה שהובילה לסכנה של מלחמת אזרחים ו/או ערעור החוק והסדר הציבורי (מדן, 2014).

דמוניזציה היא סוג של דבר שנאה שבה מוצג מושא השנאה כדמוני, או לא אנושי, ובמרבית הדמוקרטיה המערביות (להוציא ישראל) נחשבת להסתה גם אם אין בה קריאה מפורשת להפעלת אלימות (Chatterjee, 2020). מטרת השימוש באסטרטגיה זאת הן לנצח במאבק ולהיות צודקים (Russell, 2002). לעשות דה לגיטימציה למנהיג Woodward and others, (2014 2014), להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות של המנהיגים תומכים למחאה, להצדיק מחאה רדיקלית נגד המנהיג הדמוני ולהצדיק אי ציות לחוק Van-Spanje & (Azrout, 2022).

הסלמת המחאה התרחשה תוך שתנועת המחאה נגד ההתנתקות עושה דמוניזציה ודה-לגיטימציה לראש הממשלה, מתנגדת למדיניות שקבעה הרשות המחוקקת ומצדיקה אי ציות לחוק בשם הדת היהודית, הציונות, ולטענתה: עמדות מחצית מהציבור בישראל (ביליג והוברמן, 2019. צרפתי, 2006).

הבעיה העולה מכאן היא הצורך בזיהוי הקו האדום המפריד בין מחאה לגיטימית, לבין מחאה לא לגיטימית. בין חופש ביטוי, לבין הסתה. זיהוי הקו האדום של תנועת ההתנגדות להתנתקות עשויה לתרום להבנת החשיבות שמעניקה תנועה, שמונעת משיקולים דתיים ואידיאולוגיים כבדים, להשתתפות פוליטית במדינה דמוקרטית.

שאלת המחקר: מהן הנסיבות המצדיקות דמוניזציה קיצונית של תנועת מחאה נגד מנהיג פוליטי?

השערה: מחאה שנשענת על טיעונים אידיאולוגיים ודתיים, עשויה להצדיק דמוניזציה רדיקלית: המקרה של אריאל שרון בתכנית ההתנתקות מגוש קטיף בישראל 2004-2005.

בפרק הראשון אסקור את המחקר העוסק במאפייני התנועות החברתיות, בדגש על תנועות חברתיות חדשות (NSM's). בפרק השני אבחן תיאוריות העוסקות בדמוניזציה כדפוס השתתפות פוליטית, תוך ניסיון לזהות את הקו האדום בין מחאה לגיטימית למחאה לא לגיטימית. בפרק השלישי אנתח את השיח האלים והדמוניזציה של מנהיגים פוליטיים, דפוסים שנמצאים בשימוש התנועות החברתיות בישראל והשתרשו כנורמה ציבורית. בפרק הרביעי אנתח את הסיבות של תנועת המחאה נגד ההתנתקות לפתוח באסטרטגיה של דמוניזציה כלפי מנהיג נערץ ואבחן את הסיבות להסלמת השימוש בדפוס זה. בפרק החמישי אסקור את מאפייני תנועת

המחאה ואת השחקנים המרכזיים בדגש על הרבנים כמובילי המחאה ובפרק האחרון אציג את ביטויי הדמוניזציה של שרון, כפי שבאו לביטוי באמצעי התקשורת (בארץ ובעולם), בשלטי רחוב, בנאומים וכתבים וברשתות החברתיות.

א. סקירה תיאורטית

1. תנועות חברתיות ומחאה פוליטית

אקטיביזם מוגדר כפעולה של קבוצת אנשים שמבקשים לשנות מציאות מסויית, בדרך כלל בהתנדבות וכפרקטיקה של חברה אזרחית. אקטיביזם זה, כהשתתפות פוליטית וביטוי למחאה, הינו ערך מרכזי בדמוקרטיה לצורך ביקורת השלטון והשתתפות בקבלת החלטות הנוגעות לחיי האזרח, ונתפס כרצוי והכרחי.

התרחבות המחאה הציבורית בעשורים האחרונים מיוחסת לשינויים שחלו בעקבות תהליכי הגלובליזציה, אשר הובילו לביזור סמכויות המדינה והממשל, התרחבות שיח הזכויות והגידול בהשפעת החברה האזרחית, אקטיביזם המכוון נגד כלכלה ניאו-ליברלית, השימוש בטכנולוגיה החדשה ובאמצעי המדיה החדשים כאמצעים לייצר, לאסוף, להפיץ מידע ביחס למחאה, לגייס אנשים ולהשפיע על סדר היום הציבורי. אקטיביזם מתרחב בין היתר, כביטוי מעשי של ביקורת ואי אמון של יחידים וקבוצות כלפי השלטון, מוסדותיו והמדיניות שהוא נוקט; הוא תובע הנהגת מחאה אותנטית ומחויבת כדי להפוך את המחאה לגל מחאה המוני בר קיימא (הרמן וענבי, 2021) ומטרות המחאה יכולות לנוע מתביעה לשינוי מדיניות ועד הפלת השלטון (משגב, 2021).

הגישות לחקר מעורבות אזרחים בפוליטיקה ובמחאה מגוונות, כמו: תאוריית ההשתתפות ע"פ הגישה המרכזיסטית, לפי Gramsci; השתתפות כמשחק של האליטות, לפי Nagel; והשתתפות כמשחק של האליטות המטיב עם הציבור, לפי Rosensstone & Hansen (אצל הרמן, 1995). הגישות הרלוונטיות למחקר זה הן הגישה הדמוקרטית - המציעה שהאזרח מבקש לשקף את ההעדפות שלו ולהיות שותף לתהליך קבלת ההחלטות ולחלוקת המשאבים, ובפעילותו מבקש לחזק את אחריות הנבחרים, להעניק לגיטימציה לשלטון ולחזק את יכולת ההישרדות של הדמוקרטיה במצבי משבר (אייזנשטדט, 2005);

תאורייה נוספת: ההשתתפות כביטוי לערכים אינדיבידואליים (Inglehart, 1989) – המציעה שאנשים משתתפים בהתאם לאינטרסים שלהם ובהתאם לסביבה הכלכלית שבה גדלו, באופן המצביע על השתתפות גבוהה יותר ככל שרמת הסיכון של ערכים, הנתפסים בעיני היחיד כחיוניים יותר (סולם הצרכים של מסלו), גוברת. האדם יהיה מעורב יותר במחאה אם בדירוג יהיה איום על הביטחון הפיזי והביטחון הכלכלי שלו. אם ירגיש מודר מקבוצת השייכות, אם לא יזכה להערכה ואם לא יוכל להגיע למימוש עצמי. נמצא שגיל מנבא טוב מאחרים את רמת ההשתתפות במחאה והמאפיינים של המוחים: צעירים, פוסט מטריאליסטים שנוטים לאמץ ערכים חדשים ולנקוט בעמדה אני-ממסדית (שם). ממצא זה מקבל חיזוק ממחקרים בעידן הדיגיטלי, גם במסגרתם נמצא ש